

Συμπέρασμα

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου ήταν η κατανόηση του ρόλου του Ισλάμ στην πολιτική ζωή της Τουρκίας μέσα από τη διαχρονική ανάλυση των σχέσεων θρησκείας και πολιτείας. Η εικόνα της ομοιότητας μεταξύ του τουρκικού Ισλάμ και του Ισλάμ των αραβικών κρατών (Αίγυπτος, Αλγερία) ή των Ιρανών την οποία παρουσιάζουν τα ξένα και εγχώρια μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι μάλλον άστοχη. Ιστορικοί και πολιτισμικοί λόγοι συνέβαλαν σε αυτή τη διαφοροποίηση. Ενώ το Ισλάμ στις προαναφερθείσες χώρες αποτέλεσε πηγή αντίστασης στην αποικιοκρατική πολιτική των δυτικοευρωπαϊκών κρατών, οι Οθωμανοί αλλά και οι Τούρκοι δεν αντιμετώπισαν παρόμοια προβλήματα. Αντίθετα, ήταν η έντονη ανησυχία της παντοδύναμης στρατο-γραφειοκρατικής ελίτ για τη στρατιωτική αποδυνάμωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που οδήγησε κάποια από τα μέλη της στην αναζήτηση του «μαγικού φίλτρου» που θα επανέφερε το κράτος στη θέση που πίστευαν ότι του ανήκε ιστορικά, δηλαδή στην ομάδα των πανίσχυρων κρατών της υφελίου. Ένα από τα συμπεράσματα της αναζήτησης αυτής ήταν και η ανάγκη αναθεώρησης των σχέσεων θρησκείας και πολιτείας.

Όμως, η εφαρμογή των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων κατέστη εφικτή για τη φιλοδυτική στρατο-γραφειοκρατική ελίτ μόνο ύστερα από τη συγκέντρωση της απόλυτης πολιτικής εξουσίας στα χέρια της. Η απόρριψη των μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων από το λαό υπήρξε αποτέλεσμα δύο παραγόντων. Πρώτον, πρωταρχικός στόχος των μεταρρυθμίσεων αυτών ήταν η ενδυνάμωση του κράτους και όχι η αναδιάρθρωση της πολιτικής και της κοινωνικής δομής της χώρας. Δεύτερον, η απόσταση που χώριζε την κυβερνητική ελίτ από τον απλό λαό σε κοινωνικό, εκπαιδευτικό και πολιτιστικό επίπεδο δεν επέτρεψε στο μήνυμα των μεταρρυθμιστών να φθάσει και να γίνει κατανοητό από τη λαϊκή βάση. Η επικράτηση του ριζοσπαστικού τμήματος των μεταρρυθμιστών, του Ατατούρκ και των οπαδών του, οδήγησε στην επιφανειακή αποδυνάμωση του θρησκευτικού στοιχείου από την πολιτική ζωή της Τουρκίας και στην απόλυτη κυριαρχία των οπαδών του κοσμικού καθεστώτος, δηλαδή των κεμαλιστών.

Η αναγκαστική υιοθέτηση του πολυκομματικού κοινοβουλευτισμού από τη στρατο-γραφειοκρατική ελίτ κατά τη μεταπολεμική περίοδο και η αθρόα μετανάστευση του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές στα μεγάλα αστικά κέντρα επέφεραν σημαντικές αλλαγές στην πολιτική, πολιτιστική και οικονομική δομή του κεμαλικού κράτους. Μεταξύ των αλλαγών αυτών, η αξία που απέκτησε η ισλαμική ψήφος των μεταναστών επέβαλε την άρση κάποιων αυστηρών μέτρων του κεμαλικού καθεστώτος κατά της θρησκείας σε θέματα όπως η προσευχή, η ενδυμασία, η θρησκευτική εκπαίδευση και το δικαίωμα εργασίας των ισλαμιστών σε κρατικές υπηρεσίες. Ωστόσο, κανένα από τα πολιτικά κόμματα που είτε επιθυμούσαν να κερδίσουν την ψήφο των ισλαμιστών είτε διακήρυσσαν τον ισλαμικό χαρακτήρα τους δεν φάνηκε να επιδιώκει την εγκατάσταση ενός ισλαμικού πολιτικού μοντέλου τύπου Ιράν στη χώρα. Αντίθετα, τα εν λόγω κόμματα μοιάζουν να επιδιώκουν την εξεύρεση ενός «τρίτου δρόμου», αυτού της σύζευξης των αρχών της ισλαμικής θρησκείας α λα Τούρκα με τις δυτικόστροφες κεμαλικές αρχές.

Πράγματι, τα κόμματα που ίδρυσε και των οποίων ηγήθηκε άμεσα ή έμμεσα ο Νετζμετίν Ερμπακάν, αν και στάθηκαν σε θεωρητικό επίπεδο επικριτικά ως προς τη Δύση, έδειξαν να απέχουν πολύ από αυτήν όταν συμμετείχαν σε κυβερνητικά σχήματα. Όσο για το κόμμα του οποίου ηγείται ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, διακηρύσσει τόσο τον ισλαμικό του χαρακτήρα όσο και τη διακαή επιθυμία του για ένταξη της χώρας στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, φιλική στάση προς το κεμαλικό κράτος, δίχως να απορρίπτουν την ισλαμική ταυτότητα, διατηρούν οι

υπερεθνικές πολιτικές ομάδες και κόμματα, ιδιαίτερα αυτά των οποίων επικεφαλής υπήρξαν οι Αλπαρσλάν Τουρκές και Ντεβλέτ Μπαχτσελί (Devlet Bahçeli).⁶⁰ Τέλος, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί η συνεχής υποταγή της θρησκευτικής κοινότητας των Τούρκων Σιτών, γνωστών ως Αλεβήδων, στο κεμαλικό πολιτικό στρατόπεδο λόγω του φόβου για τους Σουνίτες.

Φυσικά, υπάρχουν κάποιες πολιτικές ομάδες με έντονο ισλαμικό φονταμενταλιστικό χαρακτήρα, που δεν δέχονται να ενταχθούν στο πολιτικό οικοδόμημα της Τουρκίας. Τέτοιες ομάδες είναι το Μέτωπο της Μεγάλης Ισλαμικής Ανατολής (IBDA-C) και η τουρκική Χιζμπουλάχ (Hizbullah). Και οι δύο ομάδες δεν πιστεύουν ότι μπορεί να υπάρξει δημοκρατική μετάβαση σε ένα ισλαμικό κράτος και επιδιώκουν την επίτευξη των στόχων τους με τη βία των όπλων. Πολλά από τα μέλη του IBDA-C είναι κουρδικής καταγωγής, δρουν στις δυτικές μεγαλουπόλεις και διακηρύσσουν ότι επιθυμούν τη δημιουργία ενός μεγάλου, ομοσπονδιακού ισλαμικού κράτους στην ευρύτερη περιοχή. Όσο για τη Χιζμπουλάχ, είχε χε εμφανιστεί στις νοτιοανατολικές περιοχές της Τουρκίας κατά την περίοδο της διαμάχης της άρχουσας κεμαλικής τάξης με το κουρδικό PKK και έδειξε να έχει άμεση επαφή με τις αρχές ασφαλείας. Λίγο καιρό μετά τη σύλληψη του Αμπντουλάχ Οτσαλάν (Abdullah Ocalan), η Χιζμπουλάχ εξαρθρώθηκε ύστερα από επιτυχημένες επιχειρήσεις του στρατού και αστυνομικών μονάδων.⁶¹ Όσο για την IBDA-C, η ελάχιστη απήχηση του μηνύματός της όλα αυτά τα χρόνια και η αρνητική προδιάθεση της κοινής γνώμης προς τους συμμετέχοντες και μέλη της στις πρόσφατες βομβιστικές επιθέσεις στην Κωνσταντινούπολη δείχνουν ότι μάλλον δύσκολα θα κατορθώσει να εξελιχθεί σε πραγματική απειλή για το πολιτικό status quo της χώρας.